

Villilohi —
yhteistyöverkosto
vaelluskalojen puolesta ry
Y-tunnus: 3060368-9

LAUSUNTO

asiamies:
Jouko
Sirkkala

12.5.2021

Lapin ELY-keskus
kirjaamo.lappi@ely-keskus.fi

LAUSUNTO EHDOTUKSEEN TORNIONJOEN VESIENHOITOALUEEN VESIENHOITOSUUNNITELMAKSI VUOSILLE 2022-2027

Yleistä Tornionjoen vesienhoitosuunnitelmasta

Vesienhoitosuunnitelma on laadittu vapaaehtoisuuteen perustuen. Vapaaehtoisia toimia on suunniteltu jo yli 20 vuotta, eivätkä ne ole johtaneet vesien eikä vesiluonnon tilan paranemiseen. Edelleen on sallittua pilata vesiä, puuttumatta valuma-alueiden ojituksien tuottamiin ravinnekuormituksiin ja voimalaitospadoilla estämällä vesiluonnon kiertokulun mahdollistuminen. Kalojen vaellustiet ovat edelleen tukossa Tengeliönjoen kalatalousalueella ja iso osa vaelluskalojen lisääntymisalueista ovat kunnostamatta uiton, vesivoimatuotannon ja ojitusten jäljiltä. Suunnitelman toimenpiteet eivät kohtaa tavoitteiden kanssa. Euroopan ympäristölainsäädännön periaate, aiheuttaja maksaa aiheuttamansa haitan korjauksen, on perusperiaate, mikä tulee olla myös vesienhoidon keskeisin tavoite.

Merkittävän haitan arviointi

Villilohi ry muistuttaa, että alueella toimiva Tornionlaakson Voima Oy nauttii Mankala-yhtiöedusta, eikä ilmoita kaikkia talouslukuja avoimesti. Ekologisesta ympäristövirtaamasta aiheutuvan haitan suuruutta ei voi läpinäkyvästi julkisesti laskea.

Myöskin säättövoimaan nojaaminen voidaan kyseenalaistaa, sillä sähkö kaupataan yhteispohjoismaisille ja -markkinoille säättövoimaksi tai johonkin muuhun tarpeeseen.

Samalla on todettava, että voimayhtiöiden eduksi sovellettava Mankala-periaate vapauttaa ne verovastuusta muihin eurooppalaisiin sähkön tuottajiin verrattuna.

Yhteiskunta on siis jo etukäteen parantanut niiden asemaa markkinoilla.

Luonnoksen vahvana lähteenä käytetyssä oppaassa 14 mainitaan haittaan liittyviä määriä ja prosentteja. Näitä ei tule siirtää suunnitelmaan. On tarkasteltava oikeuskäytäntöä Suomessa ja Euroopassa KHO päätti nk. Pamilo-tapauksessa, että

6,25% keskivirtaamasta ei aiheuta merkittävää haittaa sähköntuottajalle. Tämä tulee ottaa huomioon ympäristövirtaamia määrättäessä koskiin ja luonnonmukaisiin toimiviin kalateihin.

Voimalaitosten lupien määräaikaisuus

Villilohi ry haluaa lausua mielipiteenään, että voimaloiden toimintaa säätelevät luvat asetetaan määräaikaisiksi ja niiden sisällöt tarkastetaan jokaiselle kaudelle toimiviksi vesistön tilan suojelemiseksi ja parantamiseksi tulee säätää rutiinin omaiseksi. Lupaprosessiin on liitettävä vaatimus ympäristövaikutusten arvioinnista (YVA). Jokaiselle voimalaitospadolle on määriteltävä ekologinen ympäristövirtaama, joka kirjataan lupaehdoksi. Villilohi ry paheksuu, että näin ei ole jo toimittu EU:n komission useammasta huomautuksesta huolimatta. Viranomaisen on nyt saatettava asia EUn vesiputediktiivin edellyttämään tilaan.

Tärkeä käyttömuoto

Villilohi ry haluaa muistuttaa Tornionjoen vesienhoitoalueen tärkeimmistä käyttömuodosta, joka on ollut vuosisatoja kalastus ja kalastusmatkailu. Tengeliönjoen kalatalousalueella Tornionlaakson Voima Oy on estänyt yritystoiminnallaan tämän ikaikaisen tärkeimmän käyttömuodon harjoittamisen vaelluskalojen osalta, koska vaelluskalojen kulkuyhteydet on tukittu padoilla ilman toimivia luonnonmukaisia kalateitä. Meritaimen, vaellussiika, lohi ja harjus ovat olleet arvokkaimmat saaliit vesistöjen rantojen asukkaille ennen jokien patoamista 1930 luvulta lähtien. Lisäksi vesivoimayhtiö on toiminnallaan estänyt vaelluskalojen luonnollisen lisääntymisen ja näin vaikuttanut koko Itämeren alueen vaelluskalakantojen heikentämiseen. Huomautamme, että Tornionlaakson Voima Oy sähköntuotantotehot ovat alueella yhteensä vain 14 MW, siis vähemmän kuin 3 nykyaikaista tuulivoimalaa. Nämä padot kuitenkin sulkevat vaelluskaloilta 400 km potentiaalisia virtavesien lisääntymisalueita ja syönnösalueina Länsi-Lapin suurimmat järvet. Vesivoima on riistänyt alueen vesistöjen tärkeimmän käyttömuodon kalastuksen ja kalastusmatkailun, patoamalla virtavedet täysin omaan käyttöönsä. Vesistön tärkein käyttömuoto on palautettava kalastusoikeuksien omistajille ja lisääntymisalueet vaelluskalojen käyttöön.

Voimakkaasti muutetut vedet Tornionjoen vesienhoitoalueella

Portimojärvi ja Portimokoski

Tengeliönjoen alaosassa Portimojärven eteläpäässä sijaitsee Torninlaakson Voima Oy omistama vesivoimalaitos. Vesienhoitosuunnitelmassa tämä alue on merkattu ei voimakkaasti muutetuksi alueeksi. Alue on voimakkaasti muutettu voimalaitoksen suljettua koko Tengeliönjoki, mutta siinä on erittäin hyvä mahdollisuus päästä hyvään ekologiseen tilaan rakentamalla toimivat luonnonmukaiset kalatiet niin, että kaikki vaelluskalat ja muut vesiluonnon liikkujat pääsevät vaeltamaan padon ohitse vasta- ja myötävirtaan tai purkamalla pato kokonaan. Tengeliönjoen hydrologis-morfologinen (HyMo) virtauksia on muutettu luonnottomaan tilaan tukkimalla vesivoimapadolla Portimojärven ja Haapakosken välinen alue ja näiden alapuolella Kuuroskosken pohjadadolla. Pohjapadolla ongelmat syntyvät matalan veden aikaan, jolloin joen virtaus pysähtyy lähes kokonaan. Sinne on saatava silloin lisää virtausta, jotta virtaus

ja vesiluonnon kiertokulku mahdollistetaan. Esimerkiksi vaellussiika ei pääse nousemaan heinä-elokuussa matalan veden aikana Kuuroskoskessa. Tämä huono virtaus on varmasti aiheuttanut myös joen alaosan veden laadun heikentymisen tyydyttäväksi. Näin ei voi olla, vaan virtauksia on lisättävä, jotta saadaan veden tila hyväksi ja mahdollistetaan vesiluonnon kiertokulku Tornionjoelta Tengeliönjokeen ja takaisin. Harjuksen menestyminen on myös romahtanut veden laadun muuttuessa hyvästä huonompaan.

Portimokosken vesivoimalaitos on edelleen ilman toimivia luonnonmukaisia kalateitä ja se on EUn vesipuidedirektiivin tavoitteiden vastaista. Voimalaitos sulkee koko Tengeliönjoen valuma-alueen vaelluskalojen lisääntymisalueet kalojen ulottumattomiin. Alueelle on suunniteltu kalatiet, jotka on nyt pikaisesti saatava valmiiksi. Alueen äärimmäisen uhanalaiset raakkukannat (mm. Luomalanjoki, Koutusjoki) odottavat isäntäkalojaan meritaimenista. Tornionjoen meritaimenten pienpoikasistutukset aloitetaan kesäkuussa 2021 Miekojärven yläpuolisiin vapaisiin kunnostettuihin jokialueisiin. Niiden kasvaessa vaelluskypsiksi muutaman vuoden kuluttua, tarvitaan vapaa kulkuyhteys syönnösalueilleen merelle ja takaisin lisääntyäkseen kotijoessaan. Voimayhtiön kalatalousvelvoite on avattava ja muutettava niin, että velvoitteiksi tulisi myös kalan kulun turvaaminen voimalaitosten ohi. Nykyinen kalatalousvelvoite on täysin riittämätön uusien tutkimusten mukaan.

Kaaranneskoski ja Vietonen

Tengeliönjoen kalatalousalueen keskialueella sijaitseva Tornionlaakson Voima Oy omistama Kaaranneksen voimalaitos sulkee vaellusreitit alueen suurimpien järvien Miekojärven ja Vietosen välillä. Tämä on EUn vesipuidedirektiivin vastaista. Kalojen ja muiden vesiluonnon on päästävä kulkemaan vesistöalueella vapaasti. Tässä suunnitelmaesityksessä joki on merkattu väärin, Kaaranneskoski on voimakkaasti muunneltu joki ja pitää merkitä omaksi vesimuodostumaksi, jonka tila on määriteltävä. Muodostumasta on helppo tehdä ekologisesti hyvä alue purkamalla pieni pato kokonaan pois tai tekemällä luonnonmukainen kalatie vanhaan uomaan. Vietonen on merkitty voimakkaasti muunnelluksi alueeksi (KEVOMU). Se on väärin, koska alue on saatavissa ekologisesti ja HyMo hyvään tilaan purkamalla Kaaranneskosken ja Jolmankosken voimalaitos pois tai rakentamalla niihin luonnonmukaiset kalatiet. Taloudellisesti pienituloiset (yhteensä 3,5 MW) voimalaitokset on järkevää purkaa kokonaan pois, jotta jokialueille saataisiin palautettua normaali HyMo tila ja poikastuotantoalueet kalojen käyttöön. Tällä hetkellä Kaaranneskosken joen yläosassa Vietosen suistoalueella kalojen lisääntymisalueet lasketaan talvella niin kuiviksi, että kaikki syyskutuisten lohikaloiden poikaset tuhoutuvat ennen kuoriutumistaan keväällä. Kesällä pato pidetään suljettuna niin, että Miekojärven puolella joen alaosan virtaus tyrehtyy ja sinne muodostuu selvästi hapeton tila ja kalat katoavat tärkeältä syönnösalueeltaan. Metaanin pulppuaminen pohjasta on silmin havaittavissa lämpimässä vedessä Kaaranneskosken voimalaitoksen alapuolella pitkälle Miekojärven alueelle. Alueen hydrologismorfologinen tilanne on saatava toimimaan niin, että vaelluskalat ja muuta vesiluonnon liikkujat pääsevät liikkumaan Miekojärven ja Vietosen välillä esteettömästi. Tämä on EUn vesipuidedirektiivin mukainen vaatimus. Tähän mennessä

ei alueella ole tehty minkäänlaisia toimenpiteitä vesienhoidollisesti ja uhkana on useiden vesissä elävien lajien sukupuutto. Nieriä on sieltä jo hävinnyt kokonaan.

Voimayhtiön kalatalousvelvoite on avattava uuteen käsittelyyn, koska se on uusien tutkimusten mukaan täysin alamittainen.

Jolmankoski ja Raanujärvi

Vietosen yläpuolella ennen Raanujärveä sijaitsee Tornionlaakson Voima Oy omistama Jolmankosken voimalaitos. Jolmankoski pitää merkitä suunnitelmaan omaksi vesimuodostumaksi, jonka veden tila on määriteltävä.

Vesistöhoitosuunnitelmassa Raanujärvi ja Jolmankoski eivät ole voimakkaasti muunneltuja vesistöalueita (KEVOMU), koska alue on helposti muutettavissa ekologisesti hyvään tilaan purkamalla Jolmankosken pato pois tai tekemällä siihen luonnonmukainen toimiva kalatie. Tämä tulkinta on oikein. Voimalaitos ilman toimivia kalateitä estää täysin kalojen ja muiden vesiluonnon elämän liikkumisen Vietosen ja Raanujärven välillä. Tämä on EUn vesiputedirektiivin tavoitteiden vastaista. Raanujärven yläpuolella sijaitsee myös hyviä vaelluskalojen lisääntymisalueita, jotka pitää saada mereltä vaeltavien meritaimenen ja vaellussiian käyttöön. Tilanteeseen on puututtava nopeasti ja saatava alueen ekologinen tila normalisoitua niin, että estetään usean vaeltavan kalalajin sukupuutto. Voimayhtiön kalatalousvelvoite on avattava uuteen käsittelyyn, koska se on täysin alamittainen uusien tutkimusten mukaan.

Pintavesien luokittelu

Suomessa EU:n vesiputedirektiivin toteuttamiseksi säädettiin vuonna 2004 laki vesien- ja merenhoidon järjestämisestä. Vesienhoitolaki säättää, että vesienhoitoalueille pitää tehdä vesienhoitosuunnitelmat säännöllisin väliajoin ja arvioida sitä, kuinka eteneminen kohti vesien hyvää tilaa sujuu. Hyvä tila pitää saavuttaa vuonna 2027.

Vietonen

Tornionjoen vesienhoitosuunnitelmassa on merkattu Vietosen veden laatu tyydyttäväksi. Se on oikein, mutta laadun suurimpana heikentäjänä olevaa vesivoimatuotantoa Kaaranneskoskessa ja Jolmankoskessa harjoittavaa Tornionlaakson Voima Oy ei ole vaadittu tarvittaviin veden säännöstelyn aiheuttamien vesivyörymien kunnostuksiin Vietosen ranta-alueilla. Veden korkeuden 3 m säännöstelyväli on aiheuttanut merkittäviä maanvajoamia eri puolilla Vietosta, jolloin suuret määrät ravinteita ja kiintoainesta on joutunut Vietosen veteen. Nyt nämä Vietosen tyydyttävät vedet ovat alkaneet laskeutumaan Miekojärveen ja uhkaavat vakavasti Miekojärven hyvää vedenlaatua. Asiaan on puututtava välittömästi ja saatettava Vietosen veden laatu hyväksi, EUn vesiputedirektiivin vaatimusten mukaisesti. Ilmaston lämpeneminen ja sadantojen selvä runsastuminen syksyisin on

aiheuttanut tarpeettomia ohijuoksutuksia Kaaranneskosken voimlaitoksesta Miekojärveen, kun voimayhtiö yrittää säätää Vietosen korvausylärajojen mukaan veden pintaa. Nämä voimayhtiön ohijuoksutukset tarkoittavat Miekojärvellä nopeita veden korkeuden muutoksia eli tulvia avovesiaikaan. Pahimmillaan Miekojärven pinta on voinut nousta jopa 40 cm viikonlopun aikana kesällä. Tämä tarkoittaa myös Miekojärven veden laadun heikkenemistä veden huuhtoessa maa-ainesta useamman kerran vuodessa rantakivetyksien yläpuolella. Mikäli voimayhtiö ei saa veden jatkuvaa vaihtelua hallintaa on säännöstelyehdot avattava tai vesivoimatuotanto lopetettava, koska se on saanut Vietosen veden huonontumaan hyvästä tyydyttävään tilaan ja uhkaa Miekojärven veden laadun tipahtavan hyvästä huonommaksi.

Kaaranneskoski

Kaaranneskosken veden tilasta ei ole merkintää suunnitelmassa ollenkaan. Se on väärin. Kaarannes on oma vesimuodostuma jokena Miekojärven ja Vietosen välissä ja sen veden laatua on valvottava. Tiedetään voimalaitoksen yläpuolisen ja alapuolisen altaan veden tilan olevan juoksutusten pysähtyessä niin huono, että kalat joutuvat pakenemaan alueelta. Vedessä on huomattu vahvasti metaanikuplia Kaaranneksen alapuolisen altaalla pitkälle Miekojärvelle. Virtausta ei saa pysäyttää kokonaan, jotta veden laatu saadaan pidettyä parempana ja ehkäistään metaanin tuotanto, joka on yksi pahimmista ilmasto-ongelmien aiheuttajista.

Pessalompolo

Tengeliönjoen yläpuolella Miekojärven alapuolella on Pessalompolo. Sitä ei ole merkattu omaksi vesimuodostumaksi, mutta poikkeaa selvästi muun Tengeliönjoen ekologisen veden laadusta. Alue on kärsinyt huomattavasti ympäristövalumistaja on silmin nähden vahvasti rehevöitynyt eikä välttämättä enää täytä Tengeliönjoen ilmoitettua hyvää veden laatua ja on vaarassa heikentää myös koko Tengeliönjoen ekologisen veden laatua hyvästä huonommaksi tulevaisuudessa. Vesialueen ympärillä on Pessalompolon kylä, joten on tärkeää tietää veden laatu ja tehdä tarpeelliset hoitotoimenpiteet, mikäli veden laatu on hyvää huonompi. Muut Tengeliönjoen lompolat ovat arvioinnissa oikein mukana omina vesimuodostumina.

Moinajärvi

Miekojärven pohjoisosaan tulee Moinajoki (monissa kartoissa Moinaoja, vaikka on luonnon muokkaama jokialue), jonka yläpuolella sijaitsee Moinajärvi. Moinajärven ekologinen tila on merkattu vesihoidosuunnitelmaan hyväksi. Viime vuosina on kuitenkin selvästi havaittu sineleväkukintojen tulevan Moinajoen kautta Miekojärveen ja levittäytyvän laajasti Moinalahden alueelle. Moinajärven eteläpää on selvästi rehevöitynyt ja tarvitsisi toimenpiteitä. Tiedossa on, että veden pintaa on aikanaan muokattu ja se on jäänyt luonnollista matalampaan korkeuteen. Järven veden laatu tulisi tarkastaa ja tehdä toimenpiteitä, jotta sieltä tulevat valumat eivät huonontaisi Miekojärven veden tilaa hyvästä huonommaksi. Miekojärven Moinalahden alueella sijaitsee paljon vapaa-ajan asutusta. Moinajoen kautta vaeltaa runsaasti Miekojärveltä ahvenia, haukia ja särkikaloja lisääntymään Moinajärveen, joka on näin tärkeä alue myös valuma-alueen kalakannoille.

Alainenjoki ja Meltosjoki

Alainenjoki sijaitsee Miekojärven kaakkoisosassa. Se laskee vetensä ekologisesti tyydyttävässä veden tilassa olevasta Meltosjärvestä ekologisesti hyvässä tilassa olevaan Miekojärveen. Alaisenjoen ekologista tilaa ei ole määritelty kartastoon tai se on vahingossa kohdistettu Meltosjoen kohdalle. Tekstissä Alaisenjoen ekologinen tila on tyydyttävä. Meltosjoen ekologista tilaa ei ole merkitty kartastoon eikä tekstiin mitenkään ja tiedetään sen tilanne hyvää huonommaksi.

Näiden valuma-alueiden vesitilanne tulisi saattaa tyydyttävää paremmaksi EUn vesipuitedirektiivin tavoitteiden mukaisesti, koska vaarana on, että niiden tyydyttävä veden tilan vaikutus alkaa heikentää myös Miekojärven hyvää veden laatua huonommaksi. Suurin syy veden laadun heikkenemiseen ovat runsaat ojitukset alueella, jotka olisi saatava tukitukseksi ennen vesistöihin laskeutumista.

Lampsijärvi

Lampsijärven veden ekologinen tila on merkattu tyydyttäväksi. Veden laadun parantamiseksi on ryhdyttävä toimiin, jotta se saadaan tyydyttävästä hyväksi. Järven pintaa on aikanaan laskettu peltoalojen lisäyksen vuoksi. Nyt ympärillä olevan kylän toiveissa on veden pinnan palauttaminen entiselle tasolle ja sitä kautta toive veden laadun parantamiselle pidemmällä aikavälillä. Lampsijärven ekologisesti tyydyttävä vesi laskeutuu hyvässä tilassa olevaan Heikkilänjärveen ja uhkaa näin sen ekologisen tilan muuttuvan hyvästä huonompaan.

Kalatalousveivoitteen muuttaminen

Villilohi ry vaatii, että kalaviranomaisen on käynnistettävä kalatalousvelvoitteen muutosprosessi kaikilla Suomen padoilla. Tavoitteena täytyy olla lupien muuttaminen määräaikaisiksi ja sisällöltään sellaisiksi, että vesipuitedirektiivin vaatimukset vaellusyhteydestä ekologisesta jatkumosta toteutuu. On avattava vaellusyhteys patojen ohi mereltä jokien kutualueille luonnonmukaisia ohitusuomia pitkin. On palautettava luonnollisesti lisääntyvät vaelluskalakannat kaikkiin padottuihin vesistöihin Suomessa sekä elvyttää niiden virtavesieliöstö. Kaikista vesistöistä erikseen mainitaan Kemijoen, Iijoen, Kymijoen, Pyhäjoen, Perhonjoen, Siikajoen, Kokemäenjoen, Lapuanjoen, Porvoonjoen, Kalajoen, Kyrönjoen, Loimijoen, Karvianjoen, Oulujoen, Kiehimäjoen, Paimionjoen, Vantaanjoen, Lieksanjoen, Tengeliönjoen vesistöt sekä yhteistyössä Venäjän kanssa toteutettavista vesistöistä mainitaan erikseen Paatsjoen, Nuortti-Tuloman, Koutajoen, Vienan Kemin ja

Koitaajoen vesistöt.

Rovaniemellä
12.5.2021

Mika Suutari-Jääskö
puheenjohtaja

Jouko Sirkkala
hallituksen jäsen

Rauno Virta
hallituksen jäsen

Juha Kellokumpu
hallituksen jäsen